

A MAGYAR ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNY- KÖNYV TERVEZETE ÉS A VAGYONTALANOK.

Második rész.

A tervezet családjogi része.

I.

A családjog a magánjognak az a része, mely legmélyebben gyökerezik az emberiség fizikai életében. Férfi és nő együttélése, a gyermekek nemzése és felnevelése, míg szülői támasz nélkül is helyt állhatnak a létért való küzdelemben, oly jelenségek, melyek mindig megvoltak és meglesznek, melyek a magasabb rendű állatok életében is észlelhetők. Ezért tekintették Róma jogászai a családjog szabályait természeti jognak, azaz olyan jognak, mely nem emberi alkotás, hanem melynek szabályait maga a természet ember és állat szívébe oltotta.

Az ember tehát azt várna, hogy a családjoga magánjognak az a területe, mely a dolgok természetes rendjének megfelelően szabályozza a körébe eső életviszonyokat, melyben különbség, vagy épen ellentét vagyonos és vagyontalan között nincs és nem lehet. Mint látni fogjuk, a családjog is épúgy, mint a vagyonjog majdnem minden intézményében és szabályában magán viseli azt a jelleget, melyet fentebb a mai magánjog lényegeként vázoltunk.

A jog ezen része is, mely hivatott az emberiség fenmaradását, szaporodását szabályozni, a hatalmasok érdekének megóvása a gyengék érdekének rovására. Még amaz intézményei is, melyek körében hatalmasnak és gyengének érdek összeütközése ki van zárva, a hatalmasok szempontjából vannak megalkotva és épen nem illenek a gyengék, illetve a vagyontalanok életviszonyaira.

A családjogban fogunk a legigazságtalanabb szabályokkal találkozni. Itt lesz alkalmunk szemlélni, hogy a mai magánjog kétféle jogot ismer: a vagyonosok jogát és a vagyontalanok

jogát, helyesebben a vagyontalanok jogfosztását. Ily szabályok az életviszonyok körében, a hol ész és szív szava szerint minden ember egyenlő, még jobban hatnak a vagyontalan lelkiületére, mint a hasonló jelenségek a jog más terén és leginkább alkalmasak arra, hogy a vagyontalan a mai társadalmi és jogrendben mást ne lásson, mint megrontására és kizsákmányolására alkotott eszközt, melynek megváltoztatására eszközökben válogatni nem kell.

II.

A tervezet családjogi részének első címe »Házasságjog« elnevezést kapott. E részben volna keresendő annak szabályozása miként jön létre s miként szűnik meg a házasság, valamint ama szabályok is, melyek a házastársak egymáshoz való viszonyára vonatkoznak, a mennyiben e viszony nem tisztán, ethikai jogi szabályozásra alkalmas nyilvánulásait tartjuk szemelőtt. A tervezetben csak a házastársak egymáshoz való viszonyának, rendezését találjuk. Rövid jegyzet értesíti azt a kíváncsit, ki a házasság keletkezéséről és megszűnéséről is akar valamit tudni, hogy kíváncsiságát az 1894. évi XXXI. t.-cz. elolvasása által elégítheti ki.

Mi eddig el sem tudtunk képzelni olyan polgári törvénykönyvet, mely a házasságkötés és házasságmegszűnés joát nem tartalmazná. A százéves osztrák polgári törvénykönyv is tárgyalja e jogot. Ha a tervezet mai alakjában törvényerőre emelkednék, a »nyugattal haladó« Magyarország a huszadik század elején törvényalkotási bátorság tekintetében még nem tartana ott hol a »maradi« Ausztria már egy évszázaddal előbb állott. Elképzeljük a politikai, — s ki kell mondanunk — napi politikai okokat, melyek az 1894. évi XXXI. t.-cz. anyagának a tervezetből való kimaradását eredményezték. Az a félelem lehetett az, hogy meg fognak újulni ama harczok, melyek az 1894. évi. XXXI. t.-cz. körül vívottak. De ez nem lehet ok arra, hogy e törvény tartalma ne váljék az alkotandó polgári törvénykönyv szerves alkatrészévé. Polgári törvénykönyv a tervezet alakjában csak azt eredményezheti, hogy az oly nehezen kivívott 1894. évi XXXI. t.-cz. alkalmi törvénynyé devalválódjék, mely újabb alkalmi törvényvel egyszerűen eltörölhető, melynek eltörlésére a polgári törvénykönyv hiányossága egyenesen csábítana. Azok az elmúlt harczok eredményesek csak úgy lehetnek, ha eredményök az alkotandó

polgári törvénykönyv részévé válik bármily heves újabb harcz árán is, mert ellenkező esetben a már vívott harcz is hiába küzdetett. Reméljük, hogy a tervezet e hiánya még pótolva lesz s feltételezzük, hogy e pótlás az 1894. évi XXXI. törvényzikk anyagával fog történni. Mindenképen, a tervezet mai alakja szerint is az 1894. évi XXXI. t.-cz. annak kiegészítő része s így a házasság jogintézményének tárgyalásánál annak tartalmát vehetjük vizsgálat alá.

A házassági jog, a mint az az 1894. évi XXXI. t.-cz.-ben szabályozva van, a családjog egyedüli része, a melyben mai magánjogunk egyoldalúsága legkevésbé észlelhető. E jelenség okát abban kell keresnünk, hogy a házassági jogot mai alakjában az egyház alkotta meg, mely a házasságot kizárólag vallási és erkölcsi intézménynek tekintette, melyből a vagyoni érdekek harcza kizárandó. Innen magyarázandó, hogy Magyarországon, mióta az egyház hatáskörébe tartozott a házassági jog, nem ismerték a morganatikus házasságot és német »Missehe«-t, mely mindkettő kompromissum egyházi és világi érdekek között. A házasságnak most említett mindkét formája az egyház fóruma előtt teljesen érvényes házasság, s csak az előkelő s egyszersmind vagyonos férj családjára való tekintettel rendelték és rendelik világi törvények, hogy a nem egyrangú feleség és ennek gyermekei sem a férj, illetőleg atya rendi állását nem nyerik el, sem vagyonában nem úgy örökösödnek, a mint az akkor történnék, ha a feleség egyrangú családból származnék. Nálunk az egyház hatalma elég erős volt ahhoz, hogy ily világi törvény létrejöttét megakadályozza. Hogy a »Missehe« és a morganatikus házasság a magyar jogszerint ismeretlen intézmények, annak okát nem annyira a magyar nemzet előkelő gondolkodásmódjában kell keresnünk, a hogyan azt büszkén hirdetni szoktuk, hanem abban, hogy az egyház nálunk oly hatalmas volt. mint talán Európa egyik más államában sem. Hogy a magyar nemzet is ismerte a »Missehe«-t, mielőtt az egyház kizárólagos hatáskörébe ejtette a házasság jogot, arra bizonyosság sz. István dekrétumai II. könyvének 27. fejezete, mely azt rendeli, hogy szolgálóra kerüljön az a szabad ember, ki szolgáló-leányt vesz feleségül.

Midőn az egyház ily nemesítőleg működött a házasság jogszabályainak kifejlesztésénél, ugyanakkor a házasság vallási és erkölcsi lényének megóvása és a többnejlőség, illetve ágyastartás megszüntetése érdekében megbélyegezte a házasságon kívül

született gyermekeket: s így nagyrészen okolható azért, hogy ma nagyon szomorú állapot uralkodik a jognak olyan terén, melyen a vagyonosok és vagyontalanok érdekei közötti súrlódás a munkabérszerződés után a legerősebb, t. i. a házasságon kívül született gyermekek jogi állásának szabályozásában, mint azt alább látni fogjuk.

A házasság jogintézményének egyes szabályai annyira tisztán szakjogászai természetűek, hogy azok taglalása nem e helyre való. A jogászai részleteket, nevezetesen a házasság érvénytelenítésének két alakját (semmisség és megtámadhatóság), az azt előidéző, valamint a házasság felbontására okul szolgáló körülmények meghatározását, általában helyeselhetjük. Igaz, hogy a vagyonosoknak egyik-másik esetben alkalmuk lehet egy rájuk nézve elviselhetetlen házasság nyűgéből szabadulni, midőn azt a vagyontalan nem tehetné meg, de ennek oka nem a házassági jogban, hanem csak a vagyonosok érdekében és javukra megalkotott igazságügyi szervezetben és eljárásban van.

III.

A tervezetnek a házassági vagyonjogot tárgyzó része már feltünteti a mai magánjog egyoldalúságát. A tervezet 99-ik §-ában, midőn akként nyilatkozik, hogy az asszony köteles önállóan keresni, ha ezt az ő és férje közös életsorsa így hozza magával, ezzel elismeri, hogy vannak a népnek oly tagjai is, kik pusztán kezök munkája után élnek meg s hogy ezekre is ki kellene a törvényhozó figyelmének terjednie; azonban néhány szakasszal tovább már megint megfeledeznek eme igazságról.

A tervezet hazai jogintézményt kívánt a házassági vagyonjogi részben megtartani s ezért általános szabályivá tette a közszerzeményt. Ez eddig a kisbirtokos és kézműiparos házassági vagyonjoga volt nálunk; de megfelel a középmódú polgár viszonyainak is, mely társadalmi osztályhoz nálunk az értelmi foglalkozást űzőket is oda lehet számítani. A tervezet által kontemplált házassági vagyonjog ugyanis oly házaspár vagyonjoga, a melynek életviszonyai szerint a férj rendszerint a kereső, a feleség a háztartás gondos vezetése által megtakarításokat eszközlő és az így szerzett vagyonban méltán részesítendő fél.

Nem lesz érdektelen, ha a tervezet általános szabályát összehasonlítjuk a német polgári törvénykönyv házassági vagyon-

jogának általános szabályával. A német törvény szerint a férj kezeli és hasznélvezi felesége vagyonát. Ez a gazdagok házassági vagyonzoga. A gazdag ember életében feleségének kevés szerep jut. Alig más valami mint szép dísz tárgy, ki a szalont díszíti s ki toilettejeivel s ékszereivel fitogtatja férje gazdagságát. A házvezetéssel vajmi keveset törődik, férje hivatásával, üzletével, gyarával épenséggel semmit. Még az anya legszentebb kötelességeit, t. i. gyermekei szoptatását és gondozását is, rendszerint a vagyontalanokhoz tartozó asszonyokkal végezteti. A dolog természetének felel meg a német törvény célzata hogy ily asszony vagyonát a férj hasznélvezzé s így hogy a házasság nem csekély terheit könnyebben viselhesse, s végre hogy abból a vagyomból, melyet a férj a házasság tartama alatt szerez, a feleség semmikép sem részesüljön.

Mintha azt az ellentétet jelezték volna a törvényben, mely a német nemzet vagyonzossága és a magyar nemzet vagyonzossága között van. Németországban a hatalmas, dúsgazdag kereskedők és gyárosok, az ottani jogászosztály sok tagját, mint jogi tanácsadóikat, tartják el s a nekik szóló jog pallérozása a német jogászat kedvencz foglalkozása s kiknek életviszonyai, mint típusok lebegnek a német jogász szeme előtt. Természetes, hogy az a jogász kedvencz milliomosainak házassági vagyonzogát tette általános szabályivá. A mi jogászaink szerényen küzdő középosztályunkhoz tartoznak s midőn e jogászok triumfálnak, hogy megtartottak és kidolgoztak egy nemzeti jogintézményt, mi csak azt látjuk, hogy ama néposztály házassági vagyonzogát kodifikálták, melyhez maguk is tartoznak, melynek életviszonyai ott lebegnek szemök előtt, midőn felállítják tételeiket, melyeket mindenkire alkalmazni lehet.

A nem csekély számú vagyontalanok életviszonyainak nem felel meg sem az egyik, sem a másik házassági vagyonzog. A feleség itt nem csak a háztartást vezeti és némikép segít férjének hivatásában, miként az a középosztálynál szokás, hanem a mellett, hogy a háztartást ő vezeti, rendszerint önálló kereseti tevékenységet is fejt ki. Az ilyen házaspár által netán szerzett vagyon legalább is annyira a feleség keresete, mint a férjé, míg a közszerző házaspár életében, miként azt a tervezet szemelőtt tartja, rendszerint a férj a kereső, kinek tevékenysége mellett a feleségé csak másodrendű. (111. §.) A vagyontalan, keze munkája után élő házaspár életviszonyainak megfelelő házassági vagyonzog: az általános vagyonzközösség, melyet a

tervezet 182. §-a tart szemelött, mert ez is csak közszerzeményi viszonyt jelentene, hanem oly vagyonszövetség, mely szerint minden a házaspár birtokában levő vagyontárgy, mely a tervezet szerint közszerzeményi volna, egyenlő arányban közös tulajdona a házastársaknak.

A közszerzeményi jogintézmény, mint fent kifejtettük a gazdagok életviszonyainak sem felel meg. Ezeknek azonban módjukban áll maguk között közjegyző előtt kötött szerződéssel oly jogviszonyt teremteni, mely életviszonyaiknak megfelel. (175., 177. §§.) Academice a vagyontalanoknak megvan ugyanaz a joguk. De ezeknek aligha van fogalmuk házassági vagyonszövetségéről s aligha lesz kedvök és pénzüket arra, hogy közjegyzőhöz menjenek szerződést kötni. így a proletár házaspár vagyonszövete ugyanaz lesz, mint a mégis jobbmódú középosztályú házaspáré, mit nem helyeselhetünk, de a mi mégis kevésbé visszás állapot, mint a német polgári törvénykönyv intézkedése, mely a proletár házaspár házassági vagyonszöveteit milliomosok életviszonyaira készített jogszabályokkal rendezi

IV.

Fentebb mondtuk, hogy a német polgári törvénykönyv egyes rendelkezéseinek a tervezetbe történt lefordítása oly elvek hirdetésére vezetett, melyeknek az élet eseteiben semmi alapjuk sincs s melyek felvétele a törvénybe csak a jogász gondolkodás minden reális alapot vesztett formalistikus játékából magyarázható. Ha akadt valaki, ki e szavainkban kételkedett, az olvassa el a tervezetnek az eltartás kötelezettségéről szóló fejezetét.

A tervezet szerint előd és ivadék egymást eltartani köteles. Emez eltartás legtöbb esetben a gyermek eltartása szülői által. Mindenki, gazdag és szegény egyformán tudja, hogy az eltartás természetben történik. Maga a természet alkotta az embert úgy, hogy élete első hónapjaiban az anyai emlőkből nyerje táplálékát. Eme egyszerű physiologiai tény költőket, festőket, szobrászokat remekművekre lelkesített. Az emberi képzelet kimeríthetetlen találékonyságában megalkotta ama gyönyörű mondákat fiatal szoptató-asszonyokról, kik éhhalálra ítélt szülőiket is emlőikkel táplálták a börtönben; atyákról, kiknek melléből az anyai szeretet tejet fakasztott, hogy életben tartsák anyátlanul maradt gyermekeiket; a pelikánmadárról, mely mellét felhasítja s más táplálék híján saját vérével táplálja kölykeit. A jogász mitsem törődik ezekkel.

A tervezet szerint (264. §.) a tartás rendszerint készpénzben fizetendő. Kivétel, hogy a kötelezettnek az eltartás más módja is megengedhető s a tervezet által a szülőnek engedett kegyes előjog, hogy nem köteles kiskorú gyermekének a köteles tartást készpénzben szolgáltatni, hanem kiadhatja azt természetben is. E rendelkezések, melyek a német polgári törvénykönyv 1612. §-ának fordításai, az élet szabályát kivételnek, az élet eseteiben előforduló kivételt szabálynak tekintik. Megengedik azt, hogy a szülő ma született gyermekének havi járadékot utaljon ki s a természet törvényei által parancsolt gyermektáplálással mit se törődjék. Szerencsére a természet sugalma rendszerint erősebb emberi törvények kijelentésénél s így van az, hogy a gyermekek eltartása szülőik által, mely bennünket mint társadalmi tömegjelenség az eltartási esetek közül egyedül érdekel, majdnem mindig természetben történik akként, hogy vagy a szülő maga nyújtja otthon a táplálékot gyermekének, vagy harmadik személy által nyújtja azt.

A szülőnek tehát a tervezet szerint jogában áll meghatározni hogy kiskorú gyermekének miként szolgáltassa a tartást. Jogában áll tehát a szülőnek, hogy újszülött gyermekét idegen asszony vagy leány által tápláltassa, ki rövidesen ezelőtt szült s azután saját gyermekét legtöbb esetben mesterségesen tápláltatja. Társadalmi viszonyaink hozzák magukkal, hogy az ily szülő mindig vagyonos, mert csak vagyonos engedheti meg magának a dajkatartás fényűzését, a dajka pedig vagyontalan, kit szegénysége kényszerít, hogy pénzért táplálja a jómódú gyermeket, míg saját gyermeke ezalatt legtöbbnyire elsovad és elpusztul. Eddig is így volt ez, a tervezet sem szándékozik ezen az állapoton változtatni.

Ha csak vagyontalan asszonyok szülnének, úgy régen elismerte volna minden jogász, hogy a dolog természetes rendjének megfelelő jogszabály az, hogy minden anya személyesen szoptassa gyermekét. Maga a természet physiologia változások által utasítja az anyát szoptatásra, mely a fogantatás és a terhesség, állapotának természetes folytatása. Rousseau Emile-jében lángoló ékesszólással utasítja az anyákat, hogy személyesen szoptassák gyermekeiket; megmondott ott mindent, a mi egészségügyi és érzelmi szempontból e mellett szól. Elérte, hogy egy ideig a legelőkelőbb hölgyek büszkék voltak, hogy személyesen táplálják gyermekeiket. Azóta majdnem másfél évszázad múlt el s Rousseau tanai elfelejtvék. Pedig különben a jogászok

is hirdetik, hogy minden, tisztán családjogi viszonyból eredő kötelem személyesen teljesítendő. Még oly kötelemknél is, melyek bizonyos fokig személyes bizalmon alapuló szerződésből származnak, mint pl. a szolgálati szerződésnél, vagy a megbízásnál a tervezet a kötelezettség személyes teljesítését követeli (1602., 1665. §§.) És éppen a szoptatásnál, mely tisztán családjogi kötelmen alapul, melynek teljesítésére a természet maga utasítja az anyát, a tervezet megengedi a helyettesítést. Ennek indoka nem más, mint a vagyonos osztályok kényelemszeretetének dédelgetése.

Egészséges és vagyonos asszonynak arra, hogy anyai kötelességének teljesítését dajkára hárítsa át, más oka nincs, mint kényelemszeretete és társadalmi élvezetek hajhászása. E két okból lemond arról, hogy anya legyen a szó igazi értelmében s talán nyugodtan gondol arra, hogy ott van gyermeke oldalán egy szegény teremtés, ki pénzért anyát helyettesít egy idegen gyermeknél, míg saját gyermeke anyai táplálék és gondozás nélkül elsatnyul, vagy épen elpusztul.

Sokszor idézik Széchenyi István mondását: »oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni«; minduntalan feljajdul a panasz, hogy mily óriási a gyermekhalandóság Magyarországon, de arra vajmi kevesen gondolnak, hogy a dajkatartás intézménye, midőn sok gyermeket élete leggyengébb korában megfoszt az anyai táplálástól és kiszolgáltatja az angyalcsinálók lelketlenségének, nagyban hozzájárul ehhez. A mely gyermek eléggé erős, hogy az anyai táplálék és gondozás hiánya sem fosztja meg életétől, az is a testi gyengeségnek, az ellenállóképesség hiányának, a testi és szellemi romlásnak csiráival fog az élet küzdelmébe lépni s minthogy leginkább a munkásosztályba kerül, a testi és szellemi deferioritást fogja ide bevinni, a hol leginkább volna szükség egészséges egyénekre.

A törvényhozásnak az érintett nagy célok kedvéért, a gyermekhalandóság apasztása, a népesség mennél több egyének testi és szellemi épségének megtartása végett szabályozóikig kellene fellépni s odahatni, hogy minden anya személyesen szoptassa gyermekét. Alapos ellenvetést ez ellen nem is lehet emelni. A szerződési szabadság, melyre némelyik hivatkozhatik, úgyis csak fictio s meg van szorítva sokkal kevésbé nyomós ok miatt is, mint a melyek itt irányadók. A családi élet terén különben is alig van helye a szerződésnek. A házastársak

közötti személyes viszony, szülők és gyermekek közötti személyes viszony szerződéssel s a törvény intézkedéseitől eltérően nem szabályozható. Törvényes intézkedés csak bensőbbé tenni a viszonyt a személyesen szoptató vagyonos anya és gyermeke között és lehetőségessé tenni, hogy a házasságon kívül született gyermekek is, kiknek anyáiból kerülnek ki legtöbbszörre a dajkák, megélhessenek és fejlődjenek.

A szülő gyermeke vagyonát illetőleg mindenben alá van vetve a gyámhatóság felügyeletének. Midőn az anya, ki házasságon kívül szült, dajkának megy s gyermeke életét a pusztulásnak teszi ki, a gyámhatóságnak nincs szava. Vagyunk oly bátrak a gyermek életét, ép fejlődését saját és a közösség érdekében legalább is annyira becsülni, mint vagyonának valamely alkatrészét.

Törvénybe iktatandónak véljük ennél fogva a következőket: A szülő maga határozhatja meg, hogy kiskorú gyermekének a tartást miként szolgáltassa, de mindenesetre köteles az anya, akár házasságban, akár azonkívül szülte gyermekét, azt élete első hónapjaiban személyesen szoptatni. Helyettesítés dajka által csak akkor engedhető meg, ha az anya nem képes személyesen szoptatni, mely körülmény azonban orvos által állapítandó meg. Dajka csak oly nő lehet, kinek gyermeke meghalt. Élő gyermek anyja csak akkor lehet dajka, ha orvos megállapítja, hogy az anyai táplálék elvonása a dajka gyermekére nem hátrányos s a gyámhatóság az orvosi vélemény alapján beleegyezik, hogy az anya dajkának álljon be.

E rendelkezések azonban csak úgy állhatnak meg, ha minden anyának annyira, a mennyire megadjuk a lehetőséget, hogy anyái hivatásának élhessen. Megemlítettük, hogy többszörre azok a anyák lesznek dajkákká, kik házasságon kívül szültek, Férjes asszony bármily szegény sorsban éljen is, a legritkább esetben lesz dajkává. Ellenben azt a leányt, ki elcsábítatva, gyermeknek adott életet, a szükség kényszeríti, hogy adja el anyaságát s saját gyermekét tegye ki az elsatnyulásnak. Rendezés itt csak a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyainak rendezésével együtt történhetik, mely akkép eszközözlendő, hogy az anya követhesse szíve vonzalmát s kizárólag gyermeke táplálásának és gondozásának élhessen. Evvel elértünk a modern magánjog egyik legszomorúbb fejezetéhez.

V.

Említettük, hogy az egyház abban a dicséretes buzgalmában, hogy a monogam házasság etnikai színvonalat emelje s a házasságon kívüli nemi érintkezést megakadályozza, egészen odáig ment, hogy a »bűnös viszony« ártatlan gyermekeit is sújtotta. Megbélyegző már az az elnevezés, melyet a házasságon kívül született gyermekekre alkalmazott: »illegitimus« »törvénytelen«. A szokásos »bűn gyermeke« is itt találja alapját. Ez a felfogás, melynek természetes consequentiája, hogy a bűn gyermeke pusztuljon el, hogy nyoma ne maradjon a bűnnek, egyik oka a házasságon kívül született gyermekek szomorú helyzetének. Igazságtalanabb elvet képzelni sem lehet. Az ártatlan gyermeket bünteti nemzői tettéért.

A házasságon kívül született gyermekek érdekének elhanyagolása a törvényhozások részéről az említett ok mellett, mely csak alkalmas ürügyül szolgált, főokát abban találja, hogy az itt felmerülő kérdésekben rendesen vagyonos és vagyontalan áll szemben. Ha itt-ott vagyonos leány esik áldozatul a csábításnak, az óvakodni fog, hogy szégyenét a nyilvánosságra hozza s nem fog a természetes atya ellen semmiféle igényt sem támasztani. Egyedüli igénye az lesz, hogy becsületét állítsa helyre a csábító az által, hogy elveszi, mi rendszerint meg is fog történni. A vagyontalan anya, ki gyermekét eltartani nem tudja, kényszerítve lesz csábítója ellen fellépni, a mit azonban csak abban az esetben fog megtenni, ha a csábító vagyonos, mert a vagyontalantól úgy sem kaphat semmit. Végeredményben tehát mindig a vagyontalan anya fog szemben állani a vagyonos természetes atyával, midőn arról van szó, hogy a házasságon kívül született gyermeknek törvényadta jogai érvényesíttessenek. Bátran mondhatjuk tehát, hogy a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyai meghatározásánál a vagyonosak és vagyontalanok közötti érdekösszeütközés lesz megoldandó.

A megoldandó problémának nagy társadalmi fontossága van. A házasságon kívüli születések minden művelt államban tekintélyes százalékszámát alkotják az összes szüléseknek. Szomorú jelenség, melyet nagyrészt szintén a vagyonosok és vagyontalanok érdekösszeütközéséből lehet kimagyarázni.

A bűnügyi statisztika kimutatja, hogy a büntető cselekmények legnagyobb része a vagyon ellen irányul. Itt van a

tettlegetes támadás, melyet a vagyontalanok a vagyonosok ellen intéznek. Jogunk, mint kifejtettük, a vagyonosok érdekében, a meglevő erőeloszlás megtartását tűzvén ki céljául, e megtámadási pontra koncentrált a leghatalmasabb fegyvereit. Az európai államok büntető-törvényei nagyrészt a vagyon elleni delictumok megtorlására irányult drákói szigorral fogalmazott rendelkezéseket tartalmaznak. A magyar büntető-törvény, mint az általában ismeretes, kegyetlen szigorral sújt sok apró lopást, míg az egyéni becsület védelme benne vajmi gyenge. A lopás szigorú büntetése a vagyonost védi a vagyontalan ellen; becsületsértést a vagyontalan részéről a vagyonos, ki magát előkelőbbnek is szokta tekinteni, nem fog fel és nem vesz észre, más vagyonossal meg törvényen kívül szokta ügyét elintézni.

A mily erős a tendencia a vagyontalanok részéről, hogy a vagyonosok vagyoni jogkörébe behatoljanak, oly erős viszont a vagyonosok tendenciája, hogy a vagyontalanok nemi élete ellen törjenek. Száz és száz körülmény csábítja a vagyonost, kinek minden szükséglete bőven ki van elégítve, hogy nemi élvezetek hajhászásában túllépjen azokon a korlátokon, melyeket erkölcs és vallás neki vonnak. A dolog természete olyan, hogy ezeket az élvezeteket a vagyonos a vagyontalan nőszemélyeknél keresi. A vagyonosok érdekében alkotott büntető-törvények, mint kifejtettük, itt alig képeznek akadályt. A nemi ösztönt kellene felhasználni, hogy a tulajdon intézménye által teremtett éles ellentéteket némileg kielégítsük. Miként gondoljuk ezen kiegyenlítést, azt részben már kifejtettük, midőn a női becsület védelméről szóltunk. E helyütt annak kifejtésére fogunk szorítkozni, hogy a házasságon kívüli nemi érintkezésből származó gyermekeknek micsoda jog adassék s ez a női becsület kártalanítására vonatkozólag előadottakkal együtt teljes képét fogja nyújtani véleményünknek.

Milyen a házasságon kívül született gyermek joga ma?

A francia polgári törvénykönyv s utánzásai egyszerűen tiltják az atyaság kutatását, azaz sem az anyának, sem a gyermeknek semmi joga sincs a természetes atya ellen. E rendelkezés szószólói az elrettentésre hivatkoznak. Azt állítják, hogy ily törvényes rendelkezés visszatartja a nőket attól, hogy házasságon kívül nemileg érintkezzenek s így erkölcsnemesítőleg hat. A statisztika kimutatja, hogy ez a theoria nem helyes. Azokban a német tartományokban, melyekben a Code Napoleon-t befogadták, a befogadás után nem apadt a házasságon kívüli

születések száma, s nem emelkedett, midőn a Code hírhedt rendelkezését hatályon kívül helyezték. Egyedüli célja a francia törvény rendelkezésének az, hogy a vagyonosok vagyoni és családi érdekei a vagyontalanok ellen megvédessenek. Semmi képen sem indokolható, hogy az ártatlan gyermek nélkülözzön és pusztuljon azért, hogy más nő előtt intő példa legyen. Nem indokolható a francia lelenczházi rendszer sem, mert e mellett az állam azzal a közpénzzel viseli a vagyonosok kicsapongásainak költségeit, mely közpénz a szegény emberre elviselhetetlenebbül ránehezedő adókból gyűl össze.

A német szokásjog elismeri, hogy a házasságon kívül született gyermeknek tartási igénye van az atya ellen. A német polgári törvénykönyv álláspontjával meg fogunk ismerkedni a tervezet rendelkezéseinek ismertetésekor, melyek a német rendelkezések egyszerű átvételei.

Joggyakorlatunk szerint szintén tartási igénye van a házasságon kívül született gyermeknek a természetes atya ellen. E tartás mérve igen szerény; bíróságaink a gyermek 12—14 éves életkoráig minimális havi összegben szokták megítélni. Egyideig ingadozó volt a bírói joggyakorlat abban a tekintetben, hogy helyt adjon-e a »többekkel való közösülés kifogásának« vagy sem. Ma már megállapodott abban, hogy e kifogásnak csak akkor adható hely, ha az anya a fogamzási idő alatt fellelt életű volt. Mi értendő e két kifogás alatt s mennyi alapja van azoknak, azt a tervezet intézkedéseinek ismertetésekor fogjuk szemügyre venni.

A tervezet 18 §-ban foglalja a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyaival. A talált dologról ugyanennyi § értekezik, pedig senkisé fogja kétségbevonni, hogy mindenképen sokkal fontosabb a házasságon kívül született gyermekek kérdése a talált dolog kérdésénél. Csakhogy értékes dolgot rendszerint vagyonos ember szokott elveszíteni, míg kérdésünkben, mint mondtuk, a vagyontalan érdekének megóvásáról van szó. Egyik bizonyíték ez amaz állításunk valódiságára, hogy a tervezet szűkszavú, hol a vagyontalan érdekéről rendelkezik, ellenben bőbeszédű és részletező, midőn a vagyonos érdekéről van szó. E jelenség ismétlését látni fogjuk a szolgálati szerződés tárgyalásánál. Részletes, világos intézkedés sokszor felbátoríthatná a vagyontalant jogai védelmére oly esetben, midőn ezt törvényes intézkedés hiányában abbahagyja, mert maga sincs tisztában jogaival s előre sejtji, hogy a házagos törvény hátrányára lesz

magyarázva. Mily bőbeszédű lesz a tervezet, mihelyt érdekelletét nincs, mutatja az a körülmény, hogy a törvényesítésről 20 §-ban értekeznek; ez pedig alárendelt alaki kérdés szemben a nem törvényesített gyermekek jogviszonyaival.

A tervezet a házasságon kívül született gyermeket »törvénytelen«-nek nevezi. Eddig is ez volt a magyar szakkifejezés, azonban véleményünk szerint ezen változtatni kellene; minek ártatlan gyermeket már az elnevezéssel is megbélyegezni. Jó a »házasságon kívül született«, vagy »természetes« kifejezés, mely utóbbit a tervezet az atyára alkalmazza.

A tervezet szerint a természetes atya házasságon kívül született gyermekét eltartani köteles. A tartás rendszerint a gyermeknek 16 éves koráig jár, legrosszabb esetben a gyermek teljeskorúvá váltaig. A tartás mértéke: a gyermek illő megélhetésének, neveltetésének és kiképeztetésének költsége. A tartás megváltása tárgyában az atya és gyermek között egység köthető mely azonban csak gyámhatósági jóváhagyás esetében érvényes. Az anyát ezenkívül megilleti az atya ellenében a szülés költsége és a szülést követő hat hétre életfentartásának költsége, esetleg a terhesség és szülés következtében felmerült egyéb kiadásai. Azt, ki a születendő gyermek atyjául vélelmezhető, a lebetegedés előtt kötelezni lehet, hogy a szülésnek s az anya hat heti és a gyermek három havi eltartásának költségét a szülés megtörténtével azonnal fizesse ki s addig is a megfelelő összeget bírói letétbe helyezéssel biztosítsa.

E szerint a tervezet nagy javulást jelentene az eddigi jogállapottal szemben. Nagyobb az idő, mely alatt a természetes atya a gyermeket eltartani köteles, nagyobb az eltartás mértéke, az anyáról is a szülés és gyermekágy idejére gondoskodva van, míg eddig egyáltalán nem volt az anyáról gondoskodva. E javulás azonban csak látszólagos; mindent visszavesz a tervezet, midőn a természetes atya meghatározását adja. (360. §.) E szerint a gyermek természetes atyjául azt kell tekinteni, a ki a fogantatás időszakában (azaz a gyermek születése napját megelőző száznyolczvanegyedik és háromszázadik nap közötti időben) az anyával közösült, kivéve ha a fogantatás időszakában az anya mással is közösült. Természetesen ez a meghatározás is a német polgári törvénykönyv 1717. §-ának fordítása. E szerint a tervezet mindig helyt ad az u. n. »többekkel való közösülés« kifogásának, míg joggyakorlatunk eddig ennek a kifogásnak csak akkor adott helyt, ha az anya a fogantatási időszakban feslett életű

volt. Mint látni fogjuk, a tervezet e kifogás felvétele által minden jogtól megfosztja a házasságon kívül született gyermeket s kétféle jogot statuál: egyiket a vagyonosok, másikat a vagyontalanok részére.

Az említett kifogás azt követeli a nőtől, kivel egy férfiú egyszer, vagy többször közösült, hogy ehhez a fogantatási idő alatt hü maradjon. Ezt meg lehet követelni vagyonos leányoktól, kiket társadalmi állás és gondos felügyelet is megóv az elcsábítástól, de nem a vagyontalan leánytól, kit a szükség már fiatal korában, midőn még semmi tapasztalata sincs, elűz a szülői háztól az élet harcába, hol a csábítás ezer, meg ezer alakban leselkedik rá. A vagyonos, kinek esetleg áldozatul esik, a közösülésben nem lát mást, mint érzeki, múlt ideig tartó élvezetet s nem is gondol arra, hogy azután is lekötelezettje maradjon az élvezetet nyújtó nőnek. A nőnél meg hiányzik a legerősebb indok, mely arra bírhatná, hogy a férfinak tartsa meg a hűséget, t. i. a házasságra való remény. A részrehajló felfogás netovábbja, hogy a szegény, műveletlen, minden támasz nélkül álló leány a viszonyt erkölcsinek tekintse, míg a vagyonos, értelmes férfiú abban csak múltó gyönyört lát. Többet követel a tervezet az ilyen leánytól hűség tekintetében, mint a hites feleségtől.

A többekkel való közösülés kifogása nem illeti meg a férjet hűtlen feleségével szemben. A tervezet szerint a házasság fennállása alatt fogant vagy született gyermek törvényes, ha a férj az anyával a gyermek fogantatása időszakában közösült. (186. §.) Házasságtörő lehetett a nő ezalatt több ízben, ez a dolgon nem változtat. Miért tartsa meg az a szegény leány a közösülő férfiúnak a hűséget, kiről tudja, hogy őt csak múltó élvezet eszközének tekintti s miért vesztésen el a házasságon kívüli közösülésből származó gyermek anyja hűtlensége miatt minden jogot, midőn a házasságtörő nő gyermeke mindenképen a férj gyermekének tekintetik? Sokkal inkább meg lehet a hites feleségtől a hűséget követelni s a házasságtörő nőtől született gyermek ellen az említett kifogást emelni, mint a szegény elcsábított leánytól. Ha pedig a feleség ellen nem adjuk meg ezt a kifogást, nem adható meg a vagyontalan leány ellenében sem. Ha megadjuk, kétféle jogot statuálunk. A vagyonos, vagy legalább is egyformán hatalmas rokonai által támogatott feleség ellen, ha bár sokkal több ok van is rá, nem használható az a kifogás, mely a vagyontalan, gyenge leány ellen

sikerrel használható. Ezen kifogásnak tehát semmiképen sem adandó hely.

Még súlyosabbá teszi az anya és gyermek helyzetét a tervezet 360. §-ának fogalmazása. Ily fogalmazás mellett nincs kizárva, hogy a bíróságok gyermektartás érvényesítésénél azt fogják az anyától követelni, bizonyítsa be, hogy nem közösült mással, mint az állítólagos atyával. Ez ugyan minden, a jogászok által megszerkesztett bizonyítási szabálynak fejtetőre állítása volna, de a tervezet szövege megengedi ennek lehetőségét.

Nem fogadandó el a többekkel való közösülés kifogása oly alakban sem, mint azt mostani joggyakorlatunk teszi, mely, mint említők, helyt ad annak, ha az anya feslett életű volt a fogantatás időszakában. Utálat, hogy mennyi és mily piszkos dolgot hordanak össze az alperesek atyasági perekben az anya feslett életének bizonyítására. Nincs szilárd támpont a feslett életmód meghatározására. A bíró felfogásától függ gyakran ennek megállapítása s elvetemült kéjenczek mindig gondoskodni fognak, hogy csábításuk áldozatát feslett életűvé tegyék. Nem hozható fel ma sem a feleségtől született gyermek ellen az anya feslettsége, s így még kevésbbé jogosult dolog azt a természetes anya ellen felhozni.

Ama jogászi ellenvetéssel szemben, hogy nem lehet azt gyermek tartására kötelezni, kiről nem bizonyos, hogy ő az atya, utalunk a tervezetnek említett 186. §-ára, mely a római jognak »pater est quem nuptiae demonstrant« elvét törvénybe iktatja s hangsúlyozzuk, hogy házasságon kívül is áll e tétel »pater est quem coitus demonstrant.«

Nem kielégítő a gyermektartásnak a tervezetben megállapított mértéke sem, valamint a korhatár sem, a meddig jár.

Amaz állításunkra, hogy a tervezet vagyonos és vagyontalan között oly szerződést enged meg, melyet egyenlő társadalmi helyzetben levők között tilt, világos bizonyíték az a rendelkezés, hogy az atya házasságon kívül született gyermekével a tartás megváltása tárgyában egyezséget köthet (355. §), a minek eddigi joggyakorlatunk szerint is helye volt. Törvényes rokonok között az ily szerződés semmis. (267. §.) A házasságon kívül született gyermekkel szemben megengedett, mert a vagyonos atyának módot kell adni, hogy egy összeggel megválthassa magát ifjúságának esetleg kellemetlenné válható emlékeitől.

Ezek után a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyait a társadalom és állam érdekében is akként véljük

rendezendőknek, hogy meglegyen a lehetőség, hogy a gyermek egészséges, hasznos polgárrá fog fejlődni, ki nem lát társadalomban és államban ellenséget és hogy lehetővé tegyük az anyának, hogy gyermeke életének első hónapjaiban teljesen anyai hivatásának élhessen.

Erre eszköz a női becsület oly védelme s illetőleg az elcsábított nő oly igénye a csábító ellen, mint azt fentebb követeltük. Azonkívül annak a nőnek, kinek közösüléséért kártérítés nem jár, terhesség esetén a tervezetben megállapított igényein felül igénye legyen a gyermek atyja ellen az atya társadalmi helyzetének megfelelő eltartásra gyermeke első életévének betöltéséig, esetleg, ha a gyermek előbb meghal, a gyermek haláláig. Ugyanazon igénye legyen továbbá annak a kiskorú leánynak, ki terhességbe esik, ha nem illeti meg az atyával szemben már a közösülés folytán a vétlen feleséget a házasság felbontása esetén a vétkes férjjel szemben megillető tartás.

A gyermeket mindazon esetekben, melyekben az anyának, a vétlen feleséget, a vétkes férjjel szemben megillető tartásra van igénye, a természetes atya családi neve s mindazon jogok illessék, mintha törvényes gyermek volna.

A ki valamely nővel a fogantatási időszak alatt közösül, jövedelme arányában köteles a gyermeket eltartani és neveltetni. A többekkel való közösülésre, valamint az anya feslett életmódjára alapított kifogásnak ne legyen helye. Több közösülő egyetemlegesen feleljen a tartási költségekért, mi a tervezet 1092. §-ának újabb kiterjesztése.

Az anyát és a gyermeket megillető tartás mindig negyed-évenként előre fizetendő.

Az eltartáshoz való jogról a jövőre nézve nem lehet lemondani.

Ha valamely nő terhes és a valamely férfival való közösülést valószínűsíti, a férfi a bíróság ideiglenes intézkedésével kötelezendő, hogy a szülésnek, valamint az anya és a gyermek eltartásának negyedévi költségét még a lebetegedés előtt helyezze bírói letétbe, honnét az a születés megtörténtével az anyának kifizettetik.

A házasságon kívül született gyermek atyja hagyatékából oly összeget követelhet, mely megfelel a törvényes gyermek köteles részének. Ha az atya törvényes leszármazók hátrahagyása nélkül meghal, vagy életében az anyakönyvvezető előtt

személyesen vagy közokiratban elismerte a gyermeket, a házasságon kívül született gyermeket ép oly öröklési jog illesse a természetes atya után, mintha törvényes gyermek volna.

VI.

A tervezet családjogának utolsó czíme a gyámságról szól. A kiskorút szülői, ezek nemlétében a gyám képviseli. Mindkettő a gyámhatóság felügyelete alatt áll, mely a gyámra nézve, a mi természetes, sokkal szigorúbb, mint a szülőre nézve. Ha a tervezetnek a gyámságról, avagy a szülők és törvényes gyermekek közötti jogviszonyról szóló fejezeteit elolvassuk, feltűnik, hogy mily részletes szabályokat tartalmaznak azok a kiskorú vagyona megóvásának érdekében. Az atyának a gyámhatóság beleegyezésére van szüksége, hogy kiskorú gyermeke részére akár csak egy négyzetölnyi ingatlant szerezzen s számos más esetben (303. s következő §§.); még több esetben szorul természetesen a gyám gyámhatósági jóváhagyásra (413. s köv. §§.). E rendelkezések csak helyeselhetők, mert szintén gyengének védelmét jelentik az erősebbel szemben. Helyeselhető, hogy a gyámhatóság jogosítva van az atyja vagyonkezelési jogát megszüntetni (309. §.) és a meg nem felelő gyámot elmozdítani (442. §.). Helyes, hogy az atya (313. §.) és a gyám (423. §.) kártérítéssel tartoznak a kiskorúnak, ha vagyoni érdekeit nem kellőképen képviselik.

De mindezen rendelkezések csak a vagyonos kiskorú javára szólnak. A vagyontalan kiskorú érdekei alig találnak védelmet a tervezetben. A vagyontalan kiskorú egyedüli kincse becsületén kívül munkaereje, melynek megtartása rá és a társadalomra nézve sokkal fontosabb, mint a kiskorú vagyonának megóvása.

Az atya teljesen szabadon rendelkezik kiskorú gyermekének munkaerejével. A gyám annyiban van korlátozva, hogy három évnél hosszabb időre szóló tanoncz-szerződést, vagy a gyámoltat a korábbi felmondás jogának kizárásával egy éven túl személyes szolgáltatásokra kötelező szolgálati vagy munkaszerződést csak a gyámhatóság jóváhagyásával köthet. (413. §. 1. pont.) Ha azonban a gyám egyáltalában megengedte gyámoltjának, hogy szolgálatba álljon, a szolgálati szerződést csak akkor bonthatja fel a kiskorú akarata ellenére is, ha a szol-

gálat a kiskorú egészségét, erkölcsiségét vagy jó hírnevét veszélyezteti.

Fájdalmasan tűnik fel a minimális korhatár megállapításának hiánya, mely korhatáron alul levő kiskorút nem szabad munkára használni. Kétszeresen szükséges ily korhatár megállapítása a polgári törvénykönyvben nálunk, hol a munkásvédelmi törvényhozás annyira hézagos. Minden munkaszerződés, mely nem esik az ipartörvény rendelkezései alá, akármily zsengekorú gyermekkel köthető.

A magánjog e hiányosságából magyarázható, hogy a gyár-
ipar fejlődése kezdetében ezrével küldték lelketlen szülők és gyámok a gyermekeket a gyárakba, hol tönkrementek. Csak így érthető, mit néhány évvel ezelőtt borzadva olvastunk, hogy Szicília kénbányáiban ezer meg ezer zsengekorú gyermek pusztul egészségtelen munkában. Gazdasági és szociális szempontból szokták e bajokat tekinteni; tekinthetjük azokat jogi szempontból is. Eddig a kiskorú munkaerejének megóvásáért senki sem volt felelős. A tervezet sem sokkal javít ez állapoton. Szerinte is szülő és gyám semmiképen sem felelős a gondjaira bízott kiskorú munkaerejének megóvásáért.

Nem is segíthetünk e szomorú állapotokon általános kijelentésekkel, milyenek: a szülő köteles kiskorú gyermekének gondját viselni (271. §), a gyám gyámoltja személyének gondviselője (386. §). Ezek a vagyontalan kiskorún vajmi keveset segíthetnek. Egyéni felügyelet és egyéni felelősség szükséges. A vagyontalan kiskorú gazdasági érdeke, mely egészségének és munkaerejének megóvása, ép úgy gyámhatósági felügyelet alá helyezendő, mint a vagyonos kiskorú vagyoni érdeke. Valamint gyámhatósági engedélyre van szüksége a kiskorúnak ahhoz, hogy ipari vagy kereskedelmi vállalatot önállóan folytasson, ép úgy gyámhatósági jóváhagyástól teendő függővé szolgálati szerződés kötése is. A gyám vagyonilag felelőssé teendő, ha az általa kötött szolgálati szerződés a kiskorú egészségére vagy munkaerejére káros befolyással volt.

Azok a kiskorúak is megérdemelnek patronage-t, kik még nem lépték át a büntető törvény által felállított korlátokat s az ő javuk a társadalom és az állam szempontjából legalább is oly értéket képvisel, mint a fiatal büntetetteké. S talán kevesebb szükség lesz javítóintézetekre s egyéb intézményekre, hogy a fiatal büntetettek problémájának nevezett társadalmi kérdést megoldjuk, ha polgári törvényeink a vagyontalan kiskorút is

oly védelemben részesítik, mint a vagyonost. Helyes szocialpolitika nemcsak a bajok symptomáinak, hanem okainak megszüntetésével is foglalkozik.

* * *

Az előadottakban csak azokkal az intézményekkel foglalkoztunk nagyjában, melyek a vagyontalanok nagyobb csoportjait legfontosabb életérdekeikben érintik. Szakaszról-szakaszra mehetünk volna s majdnem mindegyiknél rámutathattunk volna mily egyoldalú, részrehajló felfogás eredményei azok. Azt hisszük, így is igazoltuk, hogy nem igazságtalan az a jellemzés, melyet mai családjogunkról ez értekezésnek a családjogról szóló részének elején adtuk.

Dr. Frank Miksa.